

Paulina Kosznik-Osowicka

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni
Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych
pkosznikosowicka@gmail.com

ZAMIEŃMY TRUDNOŚCI W MOŻLIWOŚCI! CZYLI O TRUDNOŚCIACH DYDAKTYCZNYCH UCZNIÓW KLAS 1-3 JAKO WYZWANIU DLA NAUCZYCIELI

Let's convert difficulties into opportunities!
About the teaching difficulties of students of grades I-III
as challenges for teachers

<https://doi.org/10.34739/sn.2023.23.08>

Abstrakt: Artykuł dotyczy identyfikacji wyzwań, przed jakimi stają nauczyciele klas 1-3. Koncentruje się na problemach dydaktycznych uczniów w kontekście wyzwania dla nauczyciela. Niniejsze rozważania dotyczą roli nauczycieli dla uczącej się jednostki w zakresie pojawiających się u niej problemów w przyswajaniu wiedzy. Cele szczegółowe badań miały dostarczyć wiedzy na temat zaangażowania i determinacji nauczycieli w pokonywaniu trudności dydaktycznych ich uczniów oraz całego spektrum posiadanych kompetencji. Badania pokazały, że główną trudnością uczniów są problemy z koncentracją. Poza tym nauczyciele mierzą się z różnorodnymi wyzwaniami: od kontaktów ze specjalistami, poprzez kontakty z rodzicami, skończywszy na ich oczekiwaniach względem szkoły i całego systemu edukacji wczesnoszkolnej.

Słowa kluczowe: *trudności w uczeniu się i dydaktyczne, niepowodzenia dydaktyczne, kompetencje nauczycieli, nauczanie wczesnoszkolne, wyzwania edukacji wczesnoszkolnej*

Abstract: This article concerns the identification of challenges faced by teachers of grades 1-3. It focuses on students' teaching problems in the context of a challenge for the teacher. These considerations concern the role of teachers for the learning individual in terms of problems that arise in acquiring knowledge. The detailed objectives of the research were to provide knowledge about the commitment and determination of teachers in overcoming the teaching difficulties of their students and the entire spectrum of competences they possess. Research has shown that the main difficulty faced by students is concentration problems. In addition, teachers face various challenges: from contacts with specialists, through contacts with parents, to their expectations towards the school and the entire early childhood education system.

Keywords: *difficulties with studying, teaching difficulties, teaching failures, teachers' competences, early school teaching, challenges of early school education*

Wprowadzenie

Trudności, jakie napotyka nauczyciel szkół podstawowych w toku swojej pracy, jest wiele, jednak te, które dotyczą procesu uczenia się literatura przedmiotu nazywa „trudnościami dydaktycznymi”. Rozumiemy przez nie problemy, przeszkody w procesie uczenia się, a ten łączy ściśle rolę ucznia z nauczycielem. Od powodzenia ucznia zależy powodzenie nauczyciela i na odwrót. Literatura obszernie opisuje rolę nauczyciela w tym zakresie¹. W szereg jego kompetencji wpisuje się powodzenie ucznia bądź niepowodzenie w osiąganiu wyników szkolnych.

Skuteczność nauczania związana jest z właściwą postawą własną nauczyciela². Zatem postawa, jaką prezentuje nauczyciel wobec trudności jest kluczowa w obszarze motywacji dziecka do nauki. Każda przeszkoda powinna być traktowana jak wyzwanie czy chęć pokonania własnych słabości i próba wychodzenia ze strefy komfortu. A każda trudność i sposób jej pokonania to lekcja dla nas samych, którą trzeba zapamiętać i przypomnieć sobie w momencie tymczasowej porażki.

Studia pedagogiczne próbują przygotować studentów do pełnionej roli z uwzględnieniem zagrożeń naszych czasów, ale nie są w stanie wyposażyć ich we wszystkie kompetencje radzenia sobie w momentach trudnych. Przygotowanie pedagogiczne kładzie nacisk na działanie pomocowe dla innych, a tylko pośrednio dla samych pedagogów. Pedagogika współczesna opowiada się silnie za dzieckiem, za jego podmiotowością³.

Nauczyciel w XXI wieku ma być profesjonalistą w pełnym zakresie: nauczycielem, który przekazuje wiedzę, menadżerem, inicjatorem, kreatorem, dowódcą, mediatorem, programistą, psychologiem, ma tworzyć/integrować. Przytłaczające, biorąc pod uwagę, ile powinien umieć, a przecież kiedyś wystarczyło jedynie skutecznie uczyć. Obecnie to już za mało. Dziś od nauczyciela wymaga się multiuniwersalności, bycia pełnym pozytywnej energii i zapału do pracy z dziećmi i ich rodzicami.

---

¹ A. Olubiński, *Podmiotowość roli nauczyciela i ucznia. W świetle analiz i opinii społecznej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001.

³ Kwiecieński Z., Śliwerski B. (red.), *Współczesna myśl pedagogiczna*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, red. Z. Kwiecieński, B. Śliwerski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2019, s. 475-703.

System powinien zabezpieczać przed zagrożeniami idącymi wielokierunkowo, jednak ochrona skierowana jest głównie w kierunku dziecka. Nauczyciel, by mógł wypełniać dobrze swoją misję i przeprowadzać kolejne jednostki klasowe, powinien również być otoczony pieczę, by uniknąć wypalenia zawodowego. Badania podają, że pierwsze symptomy wypalenia zawodowego dotyczą nauczycieli w okolicach przebytego 3-letniego stażu⁴, podczas gdy oczekuje się, że powinni być pełni zapału przez 40 lat swojej drogi zawodowej.

Dlatego istotą pracy jest wyposażenie nauczyciela w kompetencje i pielęgnowanie ich w taki sposób, by nie zatracić ducha misyjności. Pomocne mogą okazać się maksymy typu: *Zamienianie plusów w minusy* czy *Każda trudność czegoś uczy*. A ucząc się stawiamy na samorozwój. Jak zaszczepić w dziecku chęć i motywację do nauki, jeśli sami z niej powoli rezygnujemy, a wyniki naszej pracy nie zawsze przekładają się na nasze zaangażowanie? Sami wiemy, jaki jest system oceniania szkolnego, czym jest ocenianie stopniowe. Pojawiają się wątpliwości, czy jest to miarodajny obraz wiedzy czy umiejętności.

Zasadą pierwszej pomocy jest myśl, że ratownik, który niesie pomoc, ma w pierwszej kolejności zadbać o samego siebie, musi być w pełni sił, by móc tej pomocy udzielić innym. Podobnie nauczyciel: tylko ten pomoże skutecznie przeprowadzić dziecko przez edukację, kto sam będzie naładowany pozytywnym duchem wiary w sukces i kto nie boi się stawiać czoła niepowodzeniom. Jednak, by mogło to się ziścić, nie może być przeładowany pracą.

My jako dydaktycy powinniśmy cały czas mieć poczucie misji, jaką nieśliśmy, a nie postrzegać problem jako już sfinalizowaną porażkę, analizując jej finał. Dlatego też nauczyciel w dobie XXI wieku to nie tylko osoba, której głównym zadaniem jest przekazanie wiedzy młodemu człowiekowi, ale przede wszystkim wprowadzenie go w progi szkoły tak, aby ten poczuł, że ma w niej „swojego człowieka”, drugiego rodzica, którego darzy zaufaniem i nie wstydzi się przyjść i powiedzieć, że „czegoś nie rozumie”⁵.

---

⁴ M. Kawczyńska, *Wypalenie zawodowe nauczycieli*, <https://www.nowaera.pl/eduone/wypalenie-zawodowe-nauczycieli> [dostęp: 20.07.2023].

⁵ J.W. Dawid, *O duszy nauczycielstwa*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1927, s. 11.

Zatem, czy wyzwaniem edukacji w XXI wieku nie jest nauczanie, na drodze którego pojawiają się różnego typu przeszkody, z którymi my pedagodzy musimy się mierzyć? Musimy się zmierzyć, ale oczekiwania jakie stawia nam świat (szkoła, rodzice i uczniowie) są wyzwaniem dla naszej własnej edukacji.

Materiały i metody

Na potrzeby niniejszego opracowania dokonano przeglądu literatury dotyczącej problematyki niepowodzeń dydaktycznych uczniów: H. Radlińskiej nad społecznymi przyczynami powodzeń i niepowodzeń szkolnych⁶, poprzez badania M. Falskiego⁷ i J. Konopnickiego⁸ z lat 50. i 60. XX w., a także wcześniejszych: Cz. Kupisiewicza⁹, H. Spionek¹⁰ i M. Tyszkowej oraz w kontynuacjach tych rozważań: B. Łuczak¹¹, B. Koziół¹² oraz A. Karpińskiej¹³. Na podstawie analizy tych badań zostały wysnute hipotezy (główna i szczegółowe), które miały być odpowiedzią na pojawiające się wcześniej problemy badawcze. Za problem główny niniejszego tekstu przyjęto pytanie: „Jakie są wyzwania dla nauczycieli klas początkowych w zakresie rozwiązywania problemów dydaktycznych uczniów?” Zaś problemy szczegółowe określono następująco:

---

⁶ H. Radlińska, *Spoleczne przyczyny powodzeń i niepowodzeń szkolnych*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1937.

⁷ M. Falski, *Uwagi do Elementarza i Ćwiczeń elementarzewych*, WSiP, Warszawa 1977.

⁸ J. Konopnicki, *Powodzenia i niepowodzenia szkolne*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1966; J. Konopnicki, *Problem opóźnienia w nauce szkolnej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 1961.

⁹ Cz. Kupisiewicz, *Dydaktyka ogólna*, Wydawnictwo Graf Punkt, Warszawa 2000; Cz. Kupisiewicz, *Niepowodzenia dydaktyczne. Przyczyny oraz niektóre środki zaradcze*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1972; Cz. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”, Warszawa 1995.

¹⁰ H. Spionek, *Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne*, PWN, Warszawa 1985.

¹¹ B. Łuczak, *Niepowodzenia w nauce. Przyczyny, skutki, zapobieganie*, Oficyna Wydawnicza G&P, Poznań 2000.

¹² B. Koziół, *Spostrzeganie niepowodzeń szkolnych przez nauczycieli, uczniów i ich rodziców*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011.

¹³ A. Karpińska, *Drugoroczność – pedagogiczne wyzwanie dla współczesności*, Trans Humana, Białystok 1999; A. Karpińska, *Niepowodzenia edukacyjne – renesans myśli naukowej*, Trans Humana, Białystok 2013.

- P1) Na jakie problemy dydaktyczne uczniów napotyka nauczyciel szkoły podstawowej?
- P2) Jakie działania podejmuje nauczyciel szkoły podstawowej w zakresie niesienia pomocy uczniom z trudnościami dydaktycznymi?
- P3) Z jakich źródeł pomocy korzysta nauczyciel w niwelowaniu problemów dydaktycznych?
- P4) Jakie kompetencje w zakresie rozwiązywania problemów dydaktycznych uczniów posiadają nauczyciele?
- P5) Jakie oczekiwania w stosunku do szkoły rodziców i środowiska dydaktyczno-wychowawczo-społecznego formułują nauczyciele szkoły podstawowej w zakresie niesionej pomocy w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych uczniów?
- P6) W jaki sposób nauczyciele oceniają efektywność niesionej pomocy uczniom w zakresie trudności dydaktycznych?

W odpowiedzi do nich po analizie literatury hipoteza główna przybrała postać: „Największym wyzwaniem dla nauczyciela klas początkowych stanowi objęcie ucznia z trudnościami dydaktycznymi kompleksowym wsparciem” oraz sześć hipotez szczegółowych:

- H1) Nauczyciele wczesnoszkolni zmagają się z wieloma zróżnicowanymi problemami dydaktycznymi uczniów, głównym z nich są jednak problemy z koncentracją uwagi.
- H2) Niosąc pomoc uczniom z trudnościami dydaktycznymi, nauczyciele stawiają na indywidualne podejście i zajęcia uzupełniające.
- H3) Nauczyciele wczesnoszkolni niwelując problemy uczniów z trudnościami dydaktycznymi korzystają głównie ze swojej wiedzy i konsultacji ze specjalistami.
- H4) Nauczyciele posiadają zróżnicowane kompetencje, które wykorzystują do wspierania uczniów w ich trudnościach dydaktycznych.
- H5) Aby nauczyciele wczesnoszkolni mieli możliwość skutecznego wspierania uczniów w ich problemach dydaktycznych, potrzebują szerokiego wsparcia od świadomych rodziców, dyrektorów, specjalistów i instytucji. Tylko podejmowanie działań na szeroką skalę da dzieciom najlepsze wsparcie.

H6) Nauczyciele efektywność niesionej uczniom pomocy w zakresie problemów dydaktycznych oceniają głównie na podstawie poczynionych przez uczniów postępów.

Badania przeprowadzone zostały metodą sondażu diagnostycznego, za technikę obrano ankietę, jako narzędzie posłużył kwestionariusz ankiety przeprowadzony drogą internetową na grupie 50 respondentów. Ze względu na czas realizacji badań (maj 2023), czyli okres, kiedy nauczyciele w szkołach mają najwięcej pracy, oraz statystyki wypełnianych ankiet¹⁴, zdecydowano się wybrać typ ankiety samowypełniającej, co oznacza, że respondenci samodzielnie wypełniali kwestionariusz ankietowy. Został on zamieszczony na grupach społecznościowej platformy *Facebook*, takich jak: „edukacja wczesnoszkolna – nauczyciele wczesnoszkolni.pl” (51,8 tys. członków) oraz „wczesnoszkolne i przedszkolne inspiracje” (198,1 tys.). Były to same nauczycielki, tj. kobiety, uczące w klasie drugiej szkoły podstawowej.

Wyniki

Charakterystyka badanej populacji

Wśród badanych nauczycielek wyróżniono dwie większe i dwie mniejsze pod względem liczebności grupy. Najwięcej osób miało od 31 do 40 lat (42%) oraz od 41 do 50 lat (32%). Najmniej liczną grupę stanowiły najmłodsze nauczycielki w wieku od 22 do 30 lat (14%) oraz osoby w wieku 51 lat i więcej (12%). Z badań wynika zatem, że w badanej grupie znalazły się osoby w różnym wieku. Przy czym, można zauważyć, że dominują osoby po 40. roku życia, podobnie zresztą jest w całej Polsce, gdyż średnia wieku nauczyciela w naszym kraju to aż 47 lat, na co warto zwrócić uwagę – ta grupa zawodowa cały czas się starzeje.

Wśród badanych najliczniejszą grupę stanowiły nauczycielki dyplomowane (48%). Znacznie mniejszą grupę stanowiły nauczycielki kontraktowe (24%) oraz nauczycielki mianowane (22%). Najmniej nauczycielek było dopiero na początku swojej drogi zawodowej i były to stażystki (6%).

Najliczniejsza grupa badanych pracowała w szkole od 11 do 20 lat (44%). Druga liczna grupa to badane ze stażem pracy dłuższym niż 21 lat

---

¹⁴ M. Szpunar, *Badania sondażowe w sieci*, „Forum Akademickie” 2002, nr 7/8, s. 41.

(28%), a trzecia to osoby ze stażem pracy od 6 do 10 lat (20%). Najkrótszy staż pracy, bo wynoszący mniej niż 5 lat, zadeklarowało 8% badanych.

Podsumowując, przeciętny badany to kobieta, w wieku od 41 do 50 lat, posiadająca status nauczyciela dyplomowanego, ze stażem pracy wynoszącym od 11 do 20 lat.

Problemy dydaktyczne uczniów

Oceniając trudności dydaktyczne uczniów, badane wyraźnie unikały skrajnych ocen, nie oceniały trudności uczniów ani jako bardzo dużych, ani jako żadnych. Dominowała średnia ocena trudności (62%). Prawie co trzecia badana wskazała na duże trudności z opanowaniem podstawy programowej, zaś co dziesiąta określiła trudności jako małe. A zatem bez wątplenia uczniowie mają trudności z nadążeniem za podstawą programową, ale utrzymują się one zwykle na przeciętnym poziomie.

Za największą trudność dydaktyczną swoich uczniów badane nauczycielki uznały problemy z koncentracją, na które wskazało aż 74% ankietowanych. Kolejna poważna trudność dotyczy umiejętności opowiadania własnymi słowami (50%). Następne w kolejności są trudności dotyczące braku umiejętności uczenia się (46%), trudności z przestrzeganiem szkolnych zasad (46%) oraz z praktycznym stosowaniem wiedzy (40%). Trudne dla uczniów według nauczycieli jest również rozumienie poleceń (38%) oraz wysiedzenie w ławce (38%). Problemy stanowią także zaległości uczniów (34%), niechęć do wykonywania poleceń (32%), trudności z pisaniami (32%), ortografią (28%) i czytaniem (24%). Najrzadziej respondentki wskazywały na trudności związane ze zrozumieniem czytanego tekstu (18%), przyswajaniem nowych wiadomości (14%), wykonywaniu podstawowych działań matematycznych (10%), z wartościowaniem wiedzy (10%), z pamięcią i zapamiętywaniem (6%) oraz z wyrażaniem własnych myśli (4%).

Wachlarz trudności, z jakimi mierzą się uczniowie i nauczyciele jest szeroki i zróżnicowany. Trudności uczniów dotyczą wielu sfer ich szkolnej aktywności. Co zaskakujące, wiodącym problemem wcale nie są trudności z czytaniem czy pisaniami, ale z koncentracją, umiejętnością uczenia się czy przestrzegania szkolnych zasad. Za szczególnie znamienne dla współczesnych dzieci należy uznać trudności wynikające z problemów z koncentracją

cją, które działają na zasadzie koła zamachowego i piętrzą trudności w innych sferach, których opanowania wymaga podstawa programowa. Przyczyn tych zjawisk można się doszukiwać w grach, gdzie dynamiczna akcja pobudza refleks, ale nie wymaga skupiania uwagi. Dziecko nie musi wcale koncentrować się na szczegółach, bo wszystkie szybkie podejmowane decyzje są w grze nagradzane. Na podobnej zasadzie działają bajki prezentowane dziecku w telewizji, na tablecie i smartfonie. Akcja w nich jest szybka, pełna napięcia i emocjonalnych zwrotów, co zaburza prawidłowe funkcjonowanie dziecka i skutkuje zaburzeniami koncentracji i nadpobudliwością psychoruchową.

Podsumowując, nauczyciele zauważają wśród uczniów trudności dydaktyczne o średnim natężeniu. Przy czym za kluczową trudność, która wyraźnie góruje nad innymi, uznają problemy z koncentracją uwagi. Wydaje się przy tym, że trudności te stanowią niejako fundament dla pozostałych problemów uczniów.

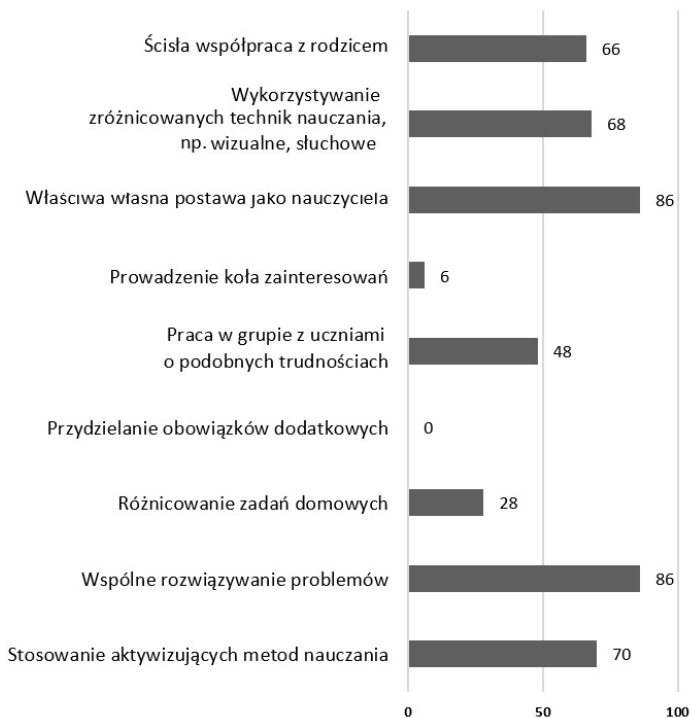
Działania nauczycieli skierowane na uczniów z trudnościami dydaktycznymi

Zbadano obszar działań nauczycieli względem uczniów z trudnościami dydaktycznymi oraz sposób, w jaki respondentki identyfikują trudności dydaktyczne uczniów. Badane nauczycielki poproszono o uszeregowanie sześciu trudności, z jakimi mierzą się w tym zakresie: od 1 – największe trudności, do 6 – najmniejsze trudności. Dla każdej z trudności obliczono jej średnią wagę.

Okazuje się, że najbardziej problematyczne są konsultacje z psychologiem (3,26), a także konsultacje z pedagogiem (3,62). Najmniej trudności sprawia sprawdzanie wykonywanych zadań domowych (4,38), codzienna obserwacje zaangażowania (4,26) oraz codzienna obserwacja postępów (4,24). A zatem to, co pozostaje w gestii nauczycieli nie stanowi dla nich większego problemu, trudności natomiast generuje współpraca ze szkolnymi specjalistami.

Ponadto zbadano działania, jakie podejmują badane w swojej codziennej pracy z uczniami, wykazującymi trudności dydaktyczne.

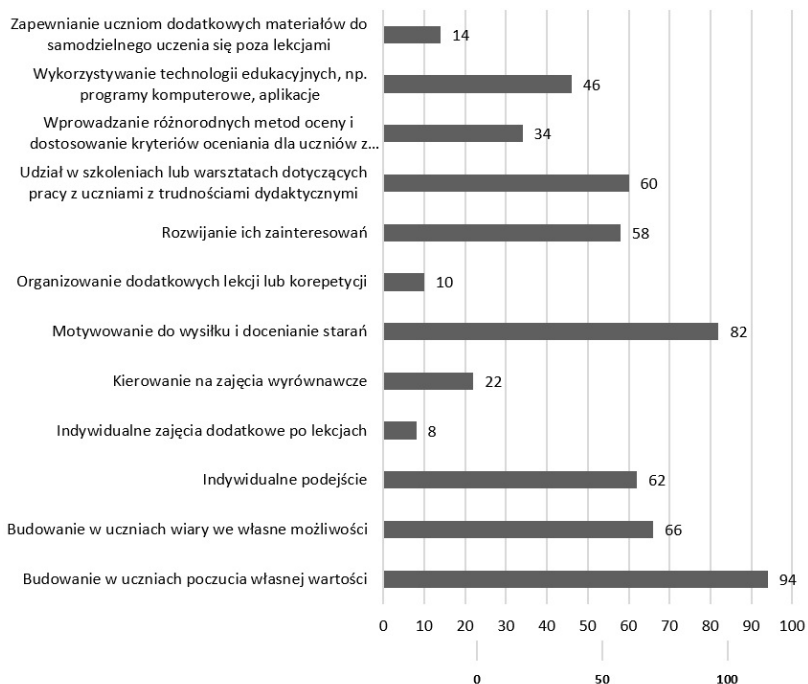
Wykres 1. Działania podejmowane względem uczniów z trudnościami (%)

Źródło: opracowanie własne.

Badane nauczycielki chętnie wskazywały działania, jakie podejmują, aby wspierać dzieci w rozwiązywaniu ich trudności dydaktycznych. Najczęściej stawiają na właściwą postawę własną jako nauczyciela (86%) oraz wspólne rozwiązywanie problemów (86%). Inne popularne działania, jakie podejmują to stosowanie aktywizujących metod nauczania (70%), wykorzystywanie zróżnicowanych technik nauczania (68%) oraz ścisła współpraca z rodzicem (66%). Nauczycielki stawiają również na pracę w grupie z uczniami o podobnych trudnościach (48%). Najrzadziej respondentki wykazywały prace domowe (28%). Do rzadkości należy prowadzenie koła zainteresowań (6%). Okazuje się, że badane nie tylko są świadome, że istnieje

ją różne sposoby wspierania uczniów, ale wiele z nich stosują w swojej codziennej praktyce.

Następnie sprawdzono, jak respondentki wspierają uczniów z trudnościami dydaktycznymi (wykres 2).

Wykres 2. Wspieranie uczniów z trudnościami dydaktycznymi (%)

Źródło: opracowanie własne.

Najchętniej badane wspierają uczniów budując w nich poczucie własnej wartości (94%), motywując do wysiłku i doceniając starania (82%), a także budując w uczniach wiarę we własne możliwości (66%). Chętnie również biorą udział w szkoleniach dotyczących trudności dydaktycznych (60%), a także rozwijają zainteresowania uczniów. Poza tym część badanych stawia na wykorzystanie nowoczesnych technologii (46%), wprowadzenie różnorodnych metod oceny (34%). Rzadziej kierują uczniów na zajęcia wyrównawcze (22%) czy zapewniają dodatkowe materiały do nauki

(14%), organizują dodatkowe lekcje (10%) lub indywidualne zajęcia po lekcjach (8%). Badane mocno skupiają się na zapewnieniu uczniom z trudnościami zróżnicowanego wsparcia.

Podsumowując, nauczyciele klasy drugiej szkoły podstawowej, niosąc pomoc uczniom stawiają na właściwą postawę własną oraz wspólne rozwiązywania problemów. Kształtują w uczniach, którzy wątpią w swoje zdolności, poczucie własnej wartości i motywują do zwiększonego wysiłku.

Źródła, z jakich korzystają nauczyciele wspierając uczniów z trudnościami dydaktycznymi

Respondentki najczęściej czerpią swoją wiedzę z materiałów i podręczników szkolnych (45%). Średnio co trzecia badana korzysta z zasobów edukacyjnych znalezionych w Internecie. Pomocne są również konsultacje ze specjalistami (26%) oraz z innymi nauczycielami (26%). Najrzadziej badane wskazywały na uczestnictwo w szkoleniach i warsztatach dotyczących pracy z uczniami z trudnościami dydaktycznymi (20%).

Okazuje się, że badane regularnie (64%) lub sporadycznie (36%) współpracują ze specjalistami. Godne podkreślenia jest również fakt, że żadna z badanych nie zadeklarowała, iż nie korzysta wcale z ich wsparcia.

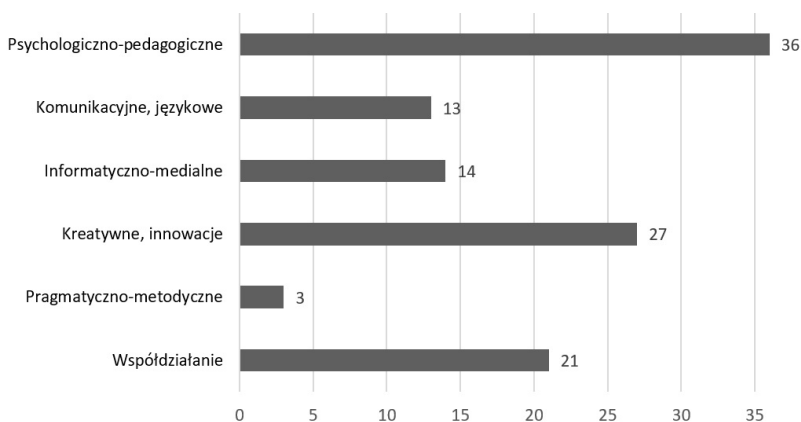
Jeżeli już dochodzi do współpracy z instytucją zewnętrzną, to najczęściej jest nią poradnia psychologiczno-pedagogiczna (76%). Część badanych przyznała również, że nie współpracuje z żadną instytucją w tym zakresie. Współpraca z organizacjami non-profit (4%) czy Centrum Doskonalenia Nauczycieli należy do rzadkości (2%).

Nauczyciele czerpią wiedzę o tym, jak wspierać uczniów w niwelowaniu ich trudności dydaktycznych głównie z materiałów i podręczników, wspomagają się również zasobami internetowymi. Większość z nich korzysta regularnie również ze wsparcia specjalistów i poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Kompetencje nauczycieli w zakresie rozwiązywania problemów dydaktycznych uczniów

Respondentki w zakresie przydatnych nauczycielowi kompetencji w obszarze rozwiązywanych problemów dydaktycznych uczniów wskazują kompetencje psychologiczno-pedagogiczne (36%). Poza tym stawiają również na

kreatywność (27%) i współdziałanie (21%). W mniejszym zakresie badane wskazywały na przydatność kompetencji komunikacyjno-medialnych (14%), a w jeszcze mniejszym językowych (13%).

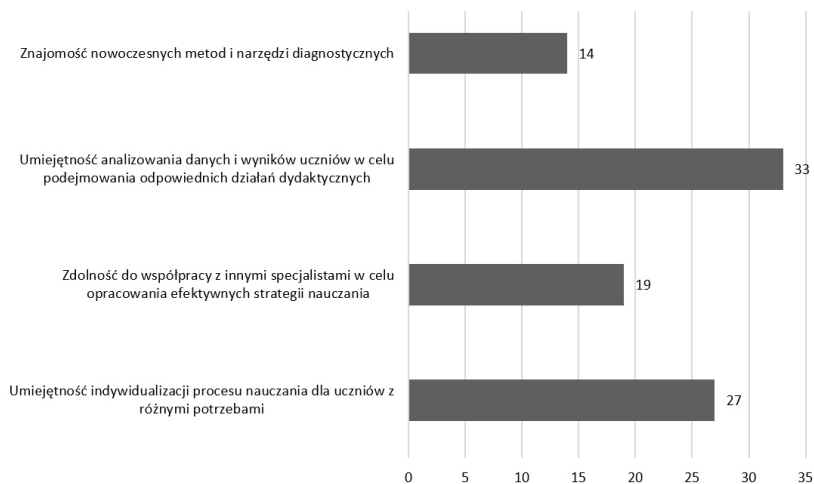

Wykres 3. Posiadane kompetencje ułatwiające rozwiązywanie problemów (%)

Źródło: opracowanie własne.

Zbadano, jak respondenci oceniają swoje kompetencje w zakresie tworzenia i dostosowywania materiałów do potrzeb edukacyjnych uczniów. Okazuje się, że połowa badanych posiada kompetencje w zakresie tworzenia materiałów edukacyjnych dla dzieci, ale w ograniczonym zakresie (54%). Co trzecia badana zadeklarowała, że jej umiejętności w tym zakresie są wystarczające (32%). Takich umiejętności zupełnie nie posiada 14% badanych.

Na pytanie: jakie kompetencje w zakresie diagnozowania problemów edukacyjnych uczniów przypisują sobie badane nauczycielki, ankiety dostarczyły odpowiedzi, iż co trzecia pytana dostrzegła u siebie umiejętność analizowania danych i wyników uczniów celem podejmowania działań dydaktycznych. Kolejne 27% twierdziło, że posiada umiejętności indywidualizacji procesu nauczania. Część badanych przyznała również, że posiada umiejętność współdziałania ze specjalistami celem opracowania efektywnych strategii nauczania (19%). Najmniej badanych nauczycielek deklaroowało znajomość nowoczesnych metod i narzędzi diagnostycznych (14%).

Wykres 4. Kompetencje w zakresie diagnozowania problemów ucznia

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowując, badane nauczycielki posiadają zróżnicowane kompetencje wspierające uczniów w trudnościach dydaktycznych. Zwykle dotyczą one umiejętności psychologiczno-pedagogicznych, kompetencje w zakresie tworzenia materiałów dla dzieci są wystarczające jedynie częściowo, ewentualne kompetencje w zakresie diagnozowania problemów uczniów skupiają się na umiejętności analizowania danych i wyników, które mają stanowić podstawę do niwelowania tych trudności.

Oczekiwania formułowane przez nauczycieli, rodziców i środowiska w zakresie wspierania uczniów z trudnościami dydaktycznymi

Współpraca nauczyciela z rodzicami może mieć ogromne znaczenie dla sukcesów i porażek edukacyjnych dzieci. Dlatego postanowiono sprawdzić, jakiego wsparcia w tym zakresie oczekują badane nauczycielki od rodziców. Oczekiwania w tym względzie są bezapelacyjne: udzielanie dziecku wsparcia. Kluczowe jest ich zdaniem regularne uczestnictwo w spotkaniach rodziców i nauczycieli celem omówienia postępów dzieci (72%), a także zapewnienie dzieciom wsparcia w wykonywaniu zadań domowych i nauki w domu (72%). Poza tym, zdaniem badanych ważne jest informowanie nauczycieli o trudnościach, z jakimi może mierzyć się uczeń (62%)

oraz współpraca rodzica z nauczycielem w ustalaniu indywidualnych strategii wsparcia dla uczniów (58%). Co ciekawe, nieliczne badane (2%) zdecydowały się również na udzielenie własnej odpowiedzi, twierdziły bowiem, że oczekują od rodziców inicjatywy.

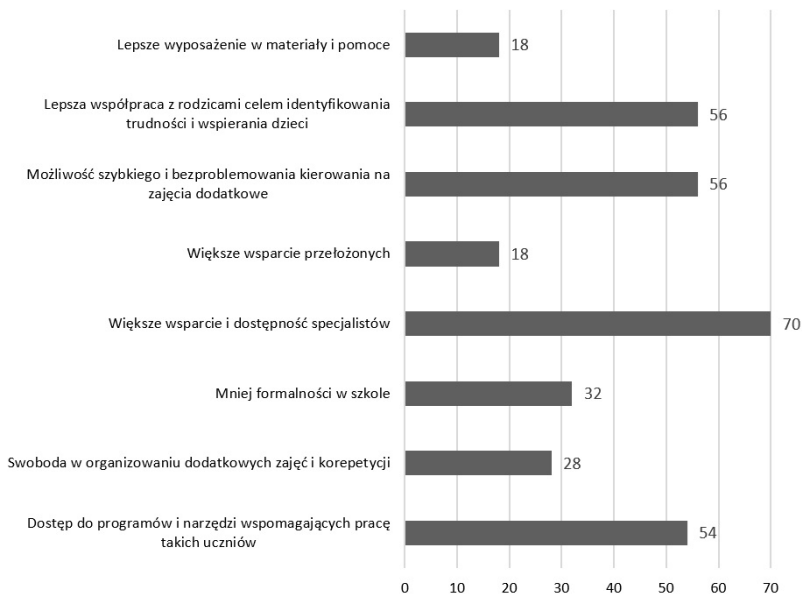
Sprawdzono, jak często badane podejmują próbę współpracy z rodzicami dzieci, które wykazują trudności edukacyjne. Zdecydowana większość badanych uznała, że regularnie podejmuje się współpracy z rodzicami dzieci z problemami dydaktycznymi (64%). Pozostałe badane wskazały na sporadyczne kontakty z rodzicami w tym zakresie (36%). Co ważne, żadna spośród badanych nauczycielek nie mówiła o całkowitym braku współpracy rodziców z nauczycielami.

Następnie sprawdzono, czy w opinii badanych nauczycielek dzieci, które mają trudności dydaktyczne, są wystarczająco wspierane przez rodziców. Badane formułowały wyważone opinie, oceniając zaangażowanie rodziców. Nie twierdziły, że rodzice *zdecydowanie pomagają* lub *nie pomagają* dzieciom. 36% z nich dostrzegło, że rodzice *raczej* takie wsparcia dzieciom zapewniają. Tyle samo badanych wystarczającego wsparcia *raczej* nie dostrzegło (36%). Część badanych miała wyraźny problem z udzieleniem odpowiedzi na to pytanie (28%).

Kolejnym obszarem badań była próba określenia świadomości rodziców odnośnie skali trudności, z jakimi zmagają się ich dzieci. Badane oceniły, że rodzice są *raczej* (40%) oraz *zdecydowanie* (22%) świadomi trudności, z jakimi mierzą się ich dzieci. Mimo wszystko część badanych uznała, że rodzice *raczej nie są świadomi* (38%), jak wielkie znaczenie dla dalszej edukacji ich pociech ma przepracowanie trudności na początkowym etapie nauki.

Zbadano ważką kwestię, co może ułatwić badanym nauczycielkom niesienie pomocy dzieciom z trudnościami dydaktycznymi (wykres 5). Okazuje się, że zdaniem badanych najbardziej mogłoby im pomóc większe wsparcie ze strony specjalistów i ich dostępność (70%). Poza tym badane liczą również na lepszą współpracę z rodzicami (56%) i możliwość bezproblemowego kierowania na zajęcia dodatkowe (56%) oraz na dostęp do narzędzi i programów wspierających uczniów z trudnościami (54%). Pracę badanym nauczycielkom mogłoby również ułatwić mniej formalności w szkole (32%), swoboda w organizowaniu zajęć dodatkowych (28%), lepsze wypo-

sażenie w pomoce (18%) oraz większe wsparcie przełożonych (18%). Okazuje się zatem, że nauczyciele potrzebują wsparcia w wielu sferach, tak aby oni sami mogli zapewnić swoje wsparcie dzieciom.

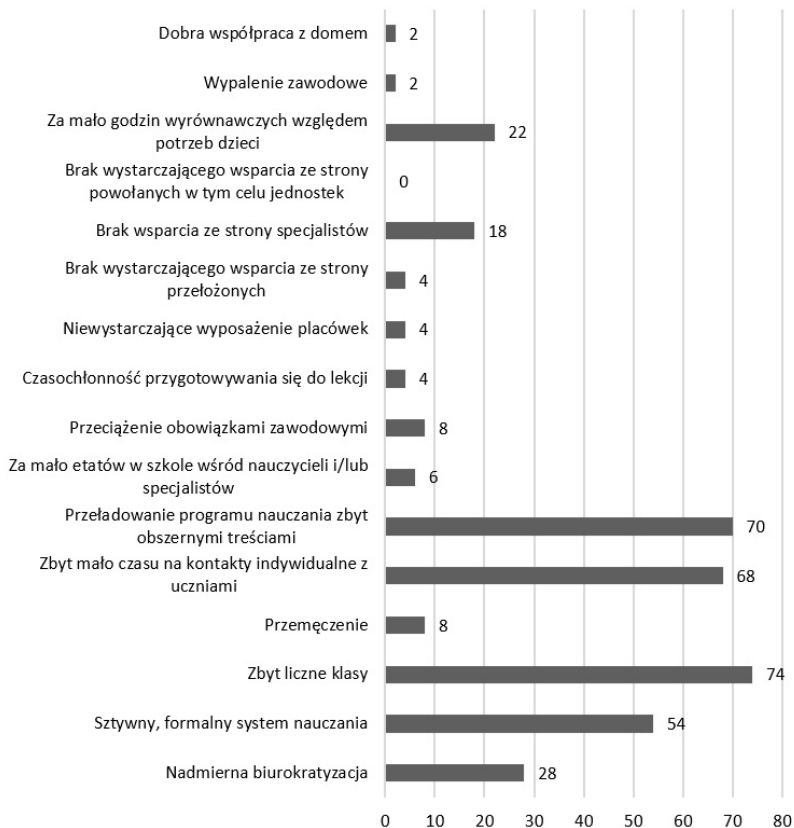

Wykres 5. Ułatwienia, umożliwiające niesienie pomocy uczniom z trudnościami dydaktycznymi (%)

Źródło: opracowanie własne.

Nauczycielki poproszono o wskazania czynników, które utrudniają im niesienie pomocy uczniom z trudnościami (wykres nr 6). Okazuje się, że najpoważniejszy problem dotyczy zbyt licznych klas (74%), przeładowanego programu nauczania (70%) oraz zbyt małej ilości czasu na indywidualne kontakty z rówieśnikami (68%). Poważnym utrudnieniem jest również sztywny i zbyt formalny system nauczania (54%), nieco rzadziej zwracano uwagę na nadmierną biurokratyzację (28%). Jeszcze rzadziej wskazywano na zbyt małą liczbę godzin wyrównawczych względem potrzeb dzieci (22%), a także brak wsparcia ze strony specjalistów (18%). Wśród najrzadziej pojawiających się trudności wymieniano: przemęczenie (8%), przeciążenie obowiązkami (8%), niewystarczające wsparcie przełożonych (4%)

lub specjalistycznych placówek (4%), czasochłonność przygotowania do lekcji (4%), a także wypalenie zawodowe (2%) oraz dobrą współpracę z domem (2%). Przy czym, ta ostatnia odpowiedź stanowiła odpowiedź własną jednej z badanych nauczycielek.

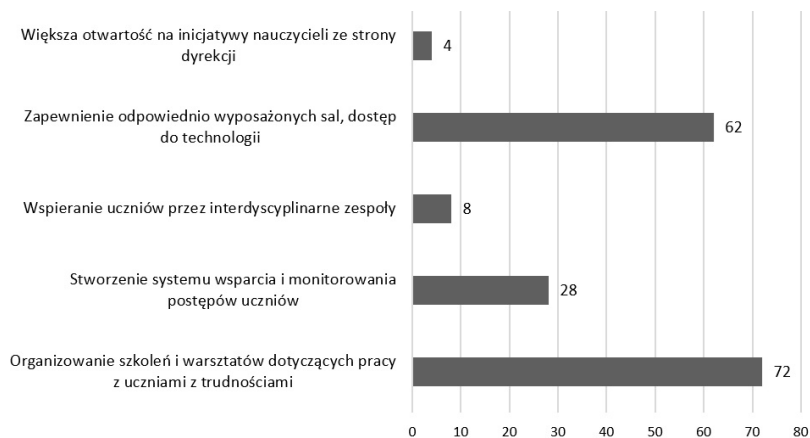
Wykres 6. Czynniki utrudniające niesienie pomocy uczniom z trudnościami (%)

Źródło: opracowanie własne.

Następnie przeanalizowano oczekiwania badanych nauczycieli względem wspierania ich pracy z dziećmi wykazującymi trudności dydaktyczne (wykres 7). Okazuje się, że badane oczekują wsparcia w formie szkoleń i warsztatów, które właściwie przygotowują je do tego, jak radzić sobie

z uczniami z trudnościami (72%). Innym ważnym ułatwieniem byłoby zapewnienie przez szkołę odpowiedniego wyposażenia sal oraz dostęp do technologii (62%). Przydatne byłoby również stworzenie systemu wsparcia i monitorowanie postępów uczniów (28%). Najrzadziej badane wskazywały na wspieranie uczniów dzięki zespołom interdyscyplinarnym (8%) oraz na większą otwartość dyrekcji (4%). Wymagania nauczycielek wydają się być raczej fundamentalne, potrzebują bowiem wiedzy i odpowiednich warunków do pracy.

Wykres 7. Oczekiwania względem szkoły (%)

Źródło: opracowanie własne.

W dalszej kolejności zbadano, jakie oczekiwania żywią badane względem szkoły w zakresie podejmowanych działań pomocowych i ich koordynacji. Odpowiedzi potwierdzają wcześniejsze rezultaty, z których wynikała utrudniona dostępność do współpracy ze specjalistami. W tym pytaniu respondenci podkreślają konieczność poprawy tej współpracy (88%). Badane chciałyby ponadto zapewnienia im dodatkowego czasu i przestrzeni na współpracę pomiędzy specjalistami i nauczycielami (74%). Połowa badanych oczekuje dostępu do aktualnych metod i materiałów dotyczących pracy z uczniami. Najrzadziej wskazywano na koordynowanie działań i projektów, niosących pomoc uczniom (14%), a także ułatwianie im wymiany doświadczeń i najlepszych praktyk (6%).

Podsumowując, w relacji z rodzicami nauczycielki oczekują zapewnienia dzieciom wsparcia w domu i uczestniczenia w organizowanych spotkaniach. Większość nauczycielek regularnie kontaktuje się z rodzicami, aby wspierać uczniów. W ich opinii rodzice wspierają dzieci w różnym zakresie, są przy tym zwykle świadomi, jak ważna jest praca nad trudnościami na etapie edukacji wczesnoszkolnej. Od szkoły oczekują najbardziej większego wsparcia i dostępności specjalistów. Za najbardziej problemowe uznają zbyt liczne klasy, przeładowany program i brak czasu na indywidualny kontakt z uczniami. Nauczycielki chciałyby również uczestniczyć w szkoleniach dotyczących radzenia sobie z trudnościami uczniów, a także zapewnienia im dostępu do odpowiednio wyposażonych sal czy technologii. Oczekują również swobodniejszej współpracy ze specjalistami i dostępu do nich.

Efektywność niesionej pomocy przez nauczycieli uczniom z trudnościami dydaktycznymi

Efekty udzielonego wsparcia co trzecia respondentka zauważa dzięki dokonywanym przez uczniów postępom (32%), a także przez osiągnięcie przez uczniów wyznaczonych celów (26%), poza tym obserwują poprawę w rozwiązywaniu problemów przez uczniów (20%), zauważają również większą motywację podopiecznych (19%). Najrzadziej wskazywały na pozytywny feedback od rodziców (4%).

Postępy uczniów są zwykle monitorowane na bieżąco (62%). Ewentualnie badane wskazywały, że monitorują postępy rzadko w przypadku pojawienia się poważnych trudności (19%) lub okresowo przy wystawianiu ocen (19%).

Na koniec zbadano ogólną ocenę możliwych do zastosowania metod i strategii pomocowych, które są nastawione na niesienie pomocy dzieciom z trudnościami. Podobnie jak we wcześniejszych ocenach również w tym przypadku badane były dalekie od wyrażania skrajnych ocen, toteż zabrakło opinii o *bardzo dobrze* lub *bardzo źle* funkcjonującym obecnie systemie wspierania uczniów z trudnościami. Najczęściej badane oceniały system wsparcia jako średni (60%), ale nie zabrakło również ocen dobrych (40%).

Reasumując, ocenianie skuteczności działań podopiecznych nastawionych na pomoc dzieciom z trudnościami odbywa się podczas codziennej

pracy nauczycielek, poprzez obserwację ich postępów czy oceniania sprawdzianów. Nie dziwi zatem, że czynności te są przeprowadzane na bieżąco. Ogólna ocena całego systemu wsparcia jest średnia lub dobra, co też potwierdzają wcześniejsze odpowiedzi respondentek.

Podsumowanie i wnioski

Celem artykułu była identyfikacja wyzwań, z jakimi mierzą się nauczyciele klas początkowych w zakresie rozwiązywania problemów dydaktycznych uczniów. Dzięki analizie teoretycznej i badaniom ankietowym przeprowadzonym wśród 50 nauczycielek klas drugich szkoły podstawowej udało się zidentyfikować kluczowe wyzwania, z jakimi się zmagają: trudności z koncentracją u dzieci, ograniczony dostęp do specjalistów, niewystarczające wsparcie od rodziców, braki w wyposażeniu sal, za mało szkoleń dla nauczycieli, zbyt liczne klasy, przeładowana podstawa programowa.

Dzięki badaniom udało się odpowiedzieć na postawione pytania badawcze oraz zweryfikować prawdziwość postawionych hipotez. Udowodniono, że respondentki zmagają się z wieloma zróżnicowanymi problemami dydaktycznymi swoich podopiecznych, które wiążą się głównie z koncentracją uczniów. Te trudności można uznać za szczególnie znamienne dla współczesnych dzieci, które zwykle mają zbyt duży dostęp do smartfonów, tabletów czy telewizji. Zamiast, jak 20 lat temu, spędzać czas na podwórku, coraz częściej siedzą grając w gry czy oglądając bajki. Ich przestymulowane mózgi mają w efekcie trudność ze skupieniem się w szkole. W drugiej hipotezie założono, że nauczyciele szkoły podstawowej, niosąc pomoc dzieciom z trudnościami dydaktycznymi skupiają się głównie na podejściu indywidualnym i zajęciach uzupełniających. Nie udało się jednak jej potwierdzić, gdyż, jak wynikało z badań, nauczyciele stawiają na wspólne rozwiązywanie problemów i na własną właściwą postawę nauczyciela, na zastosowanie ciekawych i aktywizujących technik nauczania oraz na współpracę z rodzicem. Kluczowe okazało się również budowanie poczucia wartości oraz motywowanie do podejmowania wysiłków. Nie udało się potwierdzić prawdziwości tej hipotezy, gdyż, jak ustalono dzięki badaniom, nauczycielom zwyczajnie brakuje czasu na indywidualną pracę z uczniem podczas lekcji, gdy mają pod opieką całą klasę, stawiają więc na narzędzie, które łatwiej mogą zastosować w praktyce.

W kolejnej hipotezie założono, że nauczycielki klas 1-3 szkoły podstawowej, niwelując problemy uczniów z trudnościami dydaktycznymi, korzystają głównie ze swojej wiedzy i konsultacji ze specjalistami. Przy czym swoją wiedzę czerpią głównie z podręczników i materiałów szkolnych oraz z Internetu, a konsultacje ze specjalistami nie są tutaj wiodącym źródłem ich wiedzy, raczej dodatkowym. W kolejnej hipotezie założono, że nauczyciele posiadają zróżnicowane kompetencje, które wykorzystują do wspierania uczniów w ich trudnościach dydaktycznych. Dzięki badaniom ustalono, że nauczyciele bazują na kompetencjach psychologiczno-pedagogicznych. Większość z nich posiada w różnym zakresie kompetencje umożliwiające tworzenie dodatkowych pomocy dydaktycznych. Ich umiejętności skupiają się na analizowaniu wyników uczniów i podejmowaniu adekwatnych działań, a także na indywidualizacji nauczania. W kolejnej hipotezie założono, że, aby nauczyciele klas drugich mieli możliwość skutecznego wspierania uczniów w ich problemach dydaktycznych, potrzebują szerokiego wsparcia od świadomych rodziców, dyrektorów, specjalistów i instytucji. Tylko podejmowanie działań na szeroką skalę da dzieciom najlepsze wsparcie. Prawdziwość również tej hipotezy udało się potwierdzić. Od rodziców nauczyciele oczekują zaangażowania w naukę swoich dzieci, chęć większej dostępności do specjalistów, od dyrekcji szkoleń, dostępu do technologii i doposażenia sal. W ostatniej hipotezie założono, że nauczyciele efektywność niesionej uczniom pomocy w zakresie problemów dydaktycznych oceniają głównie na podstawie poczynionych przez uczniów postępów. Dzięki badaniom okazało się, że tak właśnie się dzieje, a postępy uczniów są oceniane po udzieleniu pomocy, co zwykle odbywa się regularnie.

Uczenie się jest dla każdego ucznia swoistym rodzajem trudności, które generują sukcesy i porażki oraz związane z tym emocje. Szczególnie dotkliwych konsekwencji procesu uczenia się doświadczają uczniowie, których początkowo trudności nie zostaną w porę zauważone i rozwiązane, co skutkuje później już tylko ich piętrzeniem się, i trudnościami nie tylko w nauce, ale również, a może nawet przede wszystkim, w zachowaniu. Zauważyć można rozbieżności między wymogami szkoły a możliwościami dziecka, co przyczynia się do przykrych sytuacji psychicznej ucznia w szkole i w domu. Dlatego tak właśnie ważna jest tutaj rola nauczyciela i zapew-

nienie mu godnych warunków pracy i dostępu do specjalistów, których dziecko potrzebuje. A osiągnięcie tego nie jest łatwe w niedofinansowanej szkole. Nie do przecenienia staje się również rola rodzica, który powinien dziecko wspierać, stwarzając warunki do pracy w domu. Każde dziecko jest wyjątkowe i jedyne w swoim rodzaju. Wiele zależy od nauczycieli i rodziców, którzy mogą te trudności postrzegać przez pryzmat problemów, czy pomogą im w odkrywaniu świata, budowaniu wiary we własne siły i w pobudzaniu motywacji.

Tak jak złożone i skomplikowane bywają trudności dydaktyczne ucznia, tak zróżnicowane i adekwatne powinny być narzędzia wykorzystywane przez nauczyciela, aby temu uczniowi pomóc.

Badanie, prócz zweryfikowanych hipotez, dostarczyło refleksji nad rolą nauczyciela, otrzymującego wsparcie w pomocowych działaniach w kontekście rozwoju osobistego, ale również jako wzór-autorytet dla uczniów.

Literatura:

- Dawid J.W., *O duszy nauczycielstwa*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1927.
- Falski M., *Uwagi do Elementarza i Ćwiczeń elementarzowych*, WSiP, Warszawa 1977.
- Karpińska A., *Drugoroczność – pedagogiczne wyzwanie dla współczesności*, Trans Humana, Białystok 1999.
- Karpińska A., *Niepowodzenia edukacyjne – renesans myśli naukowej*, Trans Humana, Białystok 2013.
- Kawczyńska M., *Wypalenie zawodowe nauczycieli* <https://www.nowaera.pl/eduone/wypalenie-zawodowe-nauczycieli>, dostęp:20.07.2023.
- Konopnicki J., *Problem opóźnienia w nauce szkolnej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Kraków 1961.
- Konopnicki J., *Powodzenia i niepowodzenia szkolne*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1966.
- Kozieł B., *Spostrzeganie niepowodzeń szkolnych przez nauczycieli, uczniów i ich rodziców*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011.
- Kupisiewicz Cz., *Niepowodzenia dydaktyczne. Przyczyny oraz niektóre środki zaradcze*, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa 1972.
- Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”, Warszawa 1995.
- Kupisiewicz Cz., *Dydaktyka ogólna*, Wydawnictwo Graf Punkt, Warszawa 2000.

- Łuczak B., *Niepowodzenia w nauce. Przyczyny, skutki, zapobieganie*, Oficyna Wydawnicza GP, Poznań 2000.
- Olubiński A., *Podmiotowość roli nauczyciela i ucznia. W świetle analiz i opinii społecznej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2001.
- Radlińska H., *Społeczne przyczyny powodzeń i niepowodzeń szkolnych*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1937.
- Spionek H., *Zaburzenia rozwoju uczniów a niepowodzenia szkolne*, PWN, Warszawa 1985.
- Szpunar M., *Badania sondażowe w sieci*, „Forum Akademickie” 2002, nr 7/8.